

A rejtőzködés misztériuma, avagy adalékok az MKP és a Most-Híd választási eredményéhez

ZSUZSANNA LAMPL

The Mystery of Hiding: Data to the Election's Outcome for SMK
(Party of the Hungarian Coalition) and Most-Híd

316.653

32.019.5

324:342.53(437.6)"2010"
329(=511.141)(437.6)

Keywords: Public opinion research. Ignorance of pluralism. The spiral of silence.

Bevezetés

Iskolai történelemtanulmányainkból, történelmi regényekből, filmekből tudjuk, hogy a néhai uralkodókat is felettébb foglalkoztatta, hogyan áll a szénájuk, milyen esélyekkel rendelkeznek egy-egy fontos esemény végeredményét illetően. S azért, hogy ezt megtudják, körülvették magukat – mai nyelven szólva – szakemberekkel: többek között sámánokkal, papokkal, jósokkal, akik néha bizony egy fejjel rövidebben végeztek. Természetesen azzal is tisztában voltak ezek az uralkodók, hogy létezik valamiféle közhangulat (ami nem volt azonos a mai közvéleménnyel), s ennek kifürkészése érdekében előfordult, hogy álruhába öltözve elvegyültek alattvalóik között (bár elterjedtebb módszer volt, hogy kémeket küldtek a nép közé), még akkor is, ha az ő státusuk és hatalmuk nem a nép akaratától függött.

A modern társadalmakban, ahol az uralkodó politikai elitet demokratikus parlamenti választásokon a nép választja meg, a politikai szubjektumok modern eszközök segítségével próbálják megtudni, mekkora esélyük van a hatalomért folyó harcban. Ezek egyik közismert formája a közvélemény-kutatás.

A közvélemény a modern társadalom terméke. Maga a fogalom a 19. század második felében kerül be a társadalomtudomány vérkeringésébe. A mai napig viták tárgyát képezi, hogy a közvélemény mint jelenség pozitívnak vagy negatívnak minősíthető-e, sőt a közvélemény létezését taglaló diszkussziók sem zárultak még le. Az utóbbiak a neves francia szociológus, Pierre Bourdieu 1973-ban megjelent A közvélemény nem létezik című tanulmányának köszönhetően lángoltak fel, aki azt az álláspontot képviselte, hogy nincs objektív módon létező, autonóm közvélemény, csak közvélemény-kutatások vannak, s ezek hozzák létre azt a jelenséget, amit közvéleménynek nevezünk. Az ellentábor szerint a közvélemény nem a kutatások terméke, hanem olyan létező jelenség, amely tudományos módszerekkel és eszközökkel mérhető, s a közvélemény-kutatás épp egy ilyen eszköz. Írásomban nem áll szándékomban ezzel a vitával foglalkozni, csupán azért említettem, s vázoltam fel nagyon tömören a két szembenál-

ló megközelítést, mert ezek nem csupán a közvéleményre, hanem érthető módon a közvélemény-kutatásra is vonatkoznak, s a közvélemény-kutatás mint tevékenység iránti attitűdöket is jelentős mértékben befolyásolják. Alapvetőleg innen erednek a közvélemény-kutatásokról létező negatív vélekedések, az irántuk táplált bizalmatlanságtól egészen a megrögzött hitig, hogy ez a fajta kutatómunka mindenféle manipuláció táptalaja. Mindez gyakran a közvélemény-kutatókra is átterjed, s ezért van az, hogy sokan – elsősorban az eredményeikkel elégedetlen politikusok, egyes újságírók, de előfordul, hogy még a társadalomtudomány más területét művelő kollégák is – bizalmatlanok velük szemben, sőt azzal vádolják őket, hogy megvásárolhatók, pénzért hajlandók manipulálni a közvélemény-kutatás folyamatát és a végeredményeket.

E helyen ezekkel a nézetekkel sem áll szándékomban vitába szállni. Nemcsak azért, mert ugyanúgy, mint bármely területen, ebben a szakmában is lehetnek diletánsok és szélhámosok (ám aki őket választja, nem is érdemel jobbat), hanem főleg azért, mert nem mindig szükséges és nem mindig érdemes vitatkozni. Írásom első részében inkább a következő kérdésekre fókuszálok: 1. mitől tekinthető tudományosnak egy közvélemény-kutatás, 2. kinek szól és mire szolgál a közvélemény-kutatás, 3. mennyire tekinthetők „jóslatnak” egy közvélemény-kutatás eredményei.

Írásom második részében a 2010-es szlovákiai parlamenti választásokat megelőző közvélemény-kutatások eredményeit elemzem, különös tekintettel az MKP és a Most-Híd választási preferenciáira. Helyesnek bizonyultak a becslések? Végezetül a harmadik részben felvázolom az MKP és a Most-Híd választási preferenciái és választási eredményei eltérésének néhány lehetséges okát.

1. A tudományos alapokon nyugvó közvélemény-kutatás

Nem minden arany, ami fénylik, s nem minden közvélemény-kutatás, amit annak neveznek. Legalábbis nem tudományos közvélemény-kutatás. Vagyis ilyen esetekben már a közvélemény-kutatás megnevezés használata is megtévesztő. Például nem közvélemény-kutatás, ha a Billa előtt kérdőívköteggel felszerelve tudakoljuk a vevőktől, szerintük mikor fog felbomlani az épp ma beiktatott új kormány. A napilapokban és egyéb sajtótermékekben, valamint azok online változataiban „közvélemény-kutatás” címmel szereplő bármilyen típusú kérdések sem közvélemény-kutatások. Nem azért, mert rosszak a kérdések, nem azért, mert nem kérdeznek meg elegendő embert (bár mindkét hiba fennállhat), hanem azért, mert azt kérdezik meg, aki épp aznap vásárol, a másik esetben pedig az nyilvánít véleményt, akinek kedve van hozzá. Vagyis a válaszadás esetleges. Az ilyen véleménytudakozódás helyes elnevezése „ankét”.

Az első tudományos közvélemény-kutatást George Gallup végezte 1936-ban az Egyesült Államokban. Az elnökválasztásra készülve kidolgozott egy olyan módszert, amely a véletlenszerűségeen alapult, s amelynek segítségével úgy tudta kiválasztani az összes szavazó közül azt a 3000 válaszadót, akit ténylegesen megkérdeztek, hogy ennek a csoportnak az összetétele bizonyos paramétereiben pontosan tükrözze az egész szavazói népesség ezekre a paraméterekre vonatkozó összetételét. Vagyis reprezentatív mintát alkotott, s ennek köszönhetően a közvélemény-kutatás eredményei megegyeztek a választások eredményeivel. Ugyanakkor és ugyanott a Literary Digest című folyóirat is szétküldött 10 millió kérdőívet. Csaknem 2 és félmillió kérdőív érkezett vissza, tehát lényegesen több, mint Gallup esetében, a Literary Digest becslése mégis helytelen volt: a választások eredményének pontosan a fordítottját jelezte. Ennek a hibás mintavétel volt az oka.

A tudományos közvélemény-kutatás egyik alapvető ismérve azóta is a megfelelő mintavétel.

További fontos tényező, hogy a közvélemény-kutatások – mint az alkalmazott társadalomtudományi kutatások egyik fajtája – sosem nyújtanak 100 százalékos érvényű eredményeket. Egész egyszerűen azért nem, mert a társadalmi jelenségek lényegéből adódóan ez lehetetlen. A közvélemény-kutatások általában 95 százalékos megbízhatósággal készülnek. De ez még nem minden. Ha például a megkérdezettek 19 százaléka válaszolja, hogy az XY pártra szavazna, akkor nem hazudunk, ha azt mondjuk, hogy ennek a válasznak 95 százalékos a megbízhatósága, de azt is tudnunk kell, hogy ez a 19% nem teljesen pontos adat. Azt, hogy mennyire pontos, és milyen intervallumban érvényes, az ún. standard hiba (más szóval hibahatár) értéke adja meg, amelyet még a mintavétel előtt ki kell számítani. Ha például a standard hiba értéke 1,3%, akkor elmondható, hogy az XY pártra 19% +/- 1,3% szavazna, vagyis az ún. konfidencia-intervallum 17,7% és 20,3% között mozog. Amennyiben az XY pártra a választásokon szavazók aránya beleesik ebbe az intervallumba (például 18,8%), akkor a becslés helyes volt.

A tudományos közvélemény-kutatás további jellemzőiről is lehetne még beszélni, ám azok az ismertetett kritériumokkal ellentétben a szöveg második részének megértéséhez kevésbé fontosak, így nem térek ki rájuk. S akkor most lássuk röviden, kinek szólnak a közvélemény-kutatások, mi célt szolgálnak és mit láttatnak. A három kérdés szorosán összefügg.

A Fórum Kisebbségkutató Intézet megbízásából 2001 óta készítik közvélemény-kutatásokat. Összeszámoltam, hogy ez alatt az idő alatt 13 közvélemény-kutatást végeztünk, s ennek köszönhetően a fentebb említett kérdésekre adott válaszok tekintetében is bőséges tapasztalatra tettem szert. Most csak a lényegyet emelem ki. A válasz arra a két kérdésre, hogy kinek szólnak a közvélemény-kutatások és mire jök, alapvetően attól függ, hogy kinek tesszük fel ezeket a kérdéseket (persze ezek nem a felmérés részeként hangzanak el, hanem többnyire magánbeszélgetéseken, vagy a médiából származnak a válaszok, de semmiképp sem reprezentatív vélemények). Olyan beszélgetőtársak, akik nem társadalomtudománnyal vagy politikával foglalkoznak, általában azt szokták mondani, hogy a közvélemény-kutatás a politikusoknak szól, mert elsősorban ők akarják tudni, hogyan viszonyulnak hozzájuk a választópolgárok. De az ilyen felmérések azok számára is hasznosak, akik ugyan nem „hivatásból” űzik a politikát, ám valamilyen szinten foglalkoztatja őket, és tájékozottak akarnak lenni a pártok esélyeit illetően. Azt viszont még senkitől sem hallottam, hogy a közvélemény-kutatás úgy általában a választóknak, s konkrétan az adott beszélgetőtársnak szólna, ami arra enged következtetni, hogy azt gondolják, a felmérések eredményei nem befolyásolják őket választási döntéseikben. Mi az újságírók véleménye? Szerintük a közvélemény-kutatás mindenkinek szól: a politikusoknak, a média közönségének, de az újságíróknak, vagyis a médiatartalmak előállítóinak is. A politikusok számára egyfajta tükröt jelent, a közönségnek információt, a médiának pedig feldolgozandó és közlendő/sugározandó anyagot. A politikusok véleményei a legérdekesebbek: általában lefitymálják a közvélemény-kutatásokat. Nyilatkozataik kulcsszava a megbízhatatlanság: a felmérések nem megbízhatók, az ő pártjukat senki sem tudja megbízhatóan mérni, a választópolgárok körében szerzett személyes tapasztalataik sokkal megbízhatóbbak, mielőtt az eredményekről nyilatkoznának, meg kell nézniük, ki csinálta a felmérést stb. Az elmúlt négy év legelmarasztalóbb véleménye egyértelműen az volt, hogy a felmérések olyanok, mint a női alsónemű.¹ De az is elgondolkodtatott, amikor köz-

vetlenül a választások előtt egy politikus azt mondta, hogy neki és a pártjának semmi szüksége a közvélemény-kutatásra. Az a választóknak szól, hogy tudják, kit kell választani (a mai napig nem teljesen értem, mit akart ezzel mondani).

Kutatóként úgy látom, hogy a közvélemény-kutatás elsősorban annak szól, aki megrendeli. Ellenkező esetben miért költene pénzt valamire, amire nincs szüksége? S nem titok, hogy választási időszakban a politikai pártok a leggyakoribb megrendelők. Igazuk van, mert egy jó közvélemény-kutatás felettébb hasznos lehet. Abban rejlik a haszna, hogy

1. segít megismerni a választópolgárokat;
2. segít bemérni egy meghatározott időszakban a politikai erőviszonyokat;
3. támpontokat nyújt a választási kampány megtervezéséhez, levezetéséhez;
4. bemutatja a lakosság aktuális hangulatát a felmérés időpontjában;
5. ellenőrző funkciója van: a megrendelő összevetheti saját, választópolgárokról

alkotott képét a választópolgárok válasza alapján kirajzolódó mozaikkal.

Egy jó közvélemény-kutatásból tehát nagyon sokat meríthetnek a politikusok, de igazából csak akkor, ha értik az eredményeket. Úgy tűnik azonban, hogy nem mindig értik, s ebben más kutató kollégák véleménye is megerősít. Önmagában véve ez nem lenne baj, hiszen egy politikustól nem azt várjuk el, hogy a közvélemény-kutatás legyen a szakterülete (hacsak korábban nem ez volt a szakmája). Ebben a kutatók a szakemberek, s ők mindent szívesen elmagyaráznak. A baj ott kezdődik, hogy vannak olyan politikusok, akik azt hiszik, hogy ehhez is értenek, s nincs szükségük segítségre, tanácsra. Az első hibát pedig ott követik el, hogy a választók megismerését szolgáló adatok beható tanulmányozása helyett (amennyiben ilyenek is szerepelnek a felmérésben) a választási preferenciák mágikus százalékaira figyelnek, vagyis arra, hogy mennyien választanák a pártjukat. Márpedig épp ezek azok az adatok, amelyek a leginkább „pillanatnyi” érvényűek, hiszen a választási preferenciák a társadalomban zajló eseményektől függően gyorsan változhatnak, ingadozhatnak. A választók megismerésére irányuló adatok viszont olyan mélyebb struktúrákat tükröznek, amelyek nehezebben változnak meg, tartósabb érvényűek, ezért sokkal inkább lehet rájuk építeni, mint a választási preferenciákra.

Az elmondottakból következik, hogy a harmadik kérdés – mennyire tekinthetők előrejelzésnek, jóslatnak a közvélemény-kutatások – rossz kérdés, ha arra gondolunk, hogy a választási preferenciákból egyértelműen és mindig meg lehet jósolni a választások eredményét, tehát azt, hogy az egyes pártok pontosan hány százalékot kapnak a választásokon. Ez bizonyos helyzetekben előfordulhat (például Gallup említett közvélemény-kutatása is ilyen volt), de nem ez a jellemző, mert a közvélemény-kutatás nem jóslás. S nem azért nem adhat pontos előrejelzést, mert tökéletlen módszere a társadalom megismerésének, hanem azért, mert a társadalmi történéseket lényegükből eredően nem lehet megjósolni, főleg nem hónapokkal előre (az a kutató, aki ennek ellenkezőjét állítja, nem áll a szakma magaslatán). Ha tehát van egy olyan adat, mely szerint az XY pártot januárban 37 százalék választaná, akkor ez csakis erről szól, semmi másról. Ha a következő hónapokban is van ilyen adatunk, akkor annyival tudunk többet, hogy látjuk a választási preferenciák adott időszakban mutatkozó változását. De ez még mindig nem jogosít fel arra, hogy egyértelmű következtetéseket vonjunk le XY párt választási eredményét illetően. Ha tehát a közvélemény-kutatást a választási preferenciákra korlátozzuk, akkor egyértelműen kimondható, hogy a jelenről szól, nem a jövőről (de bizony az sem kevés, ha a jelenről vannak megbízható adataink!). Amennyiben viszont a választók viselkedésének fentebb említett mélyebb struk-

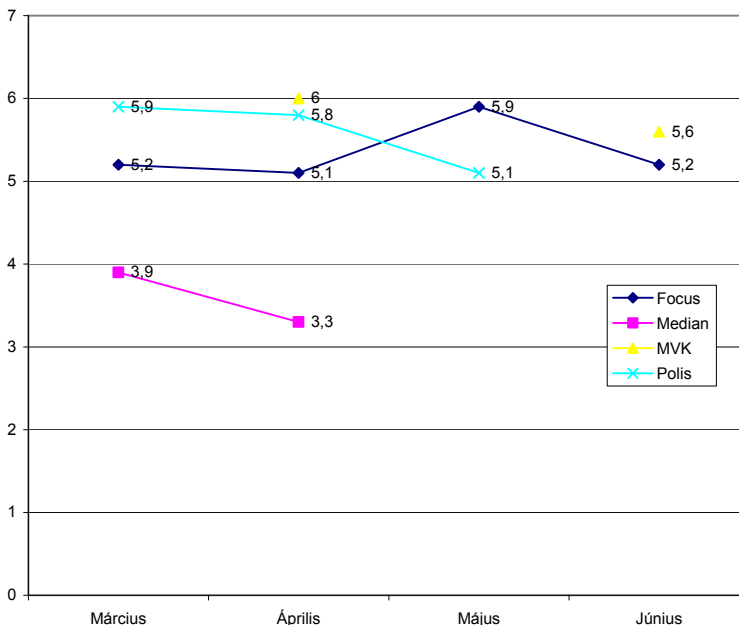
túráiról is kérdezzük a felmérésben (például értékrendek, szimpátiák, csoportközi viszonyok stb.), akkor ezekből levonhatók bizonyos tanulságok, amelyek nagymértékben segíthetnek a választási preferenciák és a választási eredmények magyarázatánál.

Aki megérti az elmondottakat, az talán azt is megérti, hogy egy kutató miért nem kedveli azt a kérdést, hogy ha egy pártnak ilyen és ilyen választási preferenciái voltak, akkor hogyan lehet az, hogy többen/kevesebben szavaztak rá a parlamenti választásokon. Hát úgy, hogy a választási preferencia és a választási döntés két különböző dolog. A választási preferencia a választópolgárok egy hipotetikus időpontban történő visszavonható, megváltoztatható szavazásának becslése, a választási döntés pedig egy konkrét, valós, nem visszavonható cselekedet eredménye. Ez persze nem zárja ki a közvélemény-kutatók arra irányuló törekvését, hogy minél pontosabb becslésekkel szolgáljanak, hiszen a lakosság választási preferenciáiról csakis ők tudnak adatokkal szolgálni. Nélkülük a pártok, a média és valamennyi közvélemény-formáló tényező, s maga a közvélemény is csak a megérzéseire és személyes, nem reprezentatív tapasztalataira támaszkodhatna.

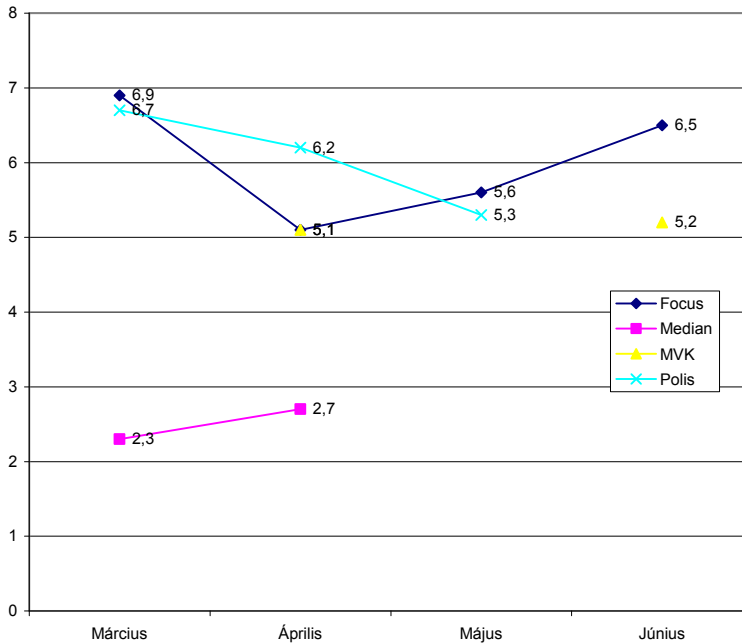
2. Választási preferenciák és választási eredmények 2010-ben

Az eddig elmondottak tükrében hasonlítsuk össze a választások előtti becsléseket a választási eredményekkel. Előbb nézzük meg négy ügynökség, a Focus, a Median, az MVK és a Polis által a 2010 márciusától júniusig terjedő időszakban mért választási preferenciákat. Az 1. ábrán az MKP, a 2. ábrán a Most-Híd választási preferenciái láthatók.

1. ábra. A Magyar Koalíció Pártja választási preferenciái (forrás: http://spravy.pravda.sk/politicke-prieskumy-agentur-focus-median-a-mvk-fl7-/sk-volby.asp?c=A100421_160242_sk-volby_p126%)

2. ábra. A Most-Híd választási preferenciái (forrás: http://spravy.pravda.sk/politicke-prieskumy-agentur-focus-median-a-mvk-fl7-/sk-volby.asp?c=A100421_160242_sk-volby_p12)

Az MKP négy ügynökség által becsült választási preferenciái 3,3% és 6% között, a Most-Híd preferenciái 2,3% és 6,9% között mozogtak. Júniusra vonatkozó adatokkal csak a Focus és az MVK szolgált, az utóbbi ügynökség adatai a választások napjáról származnak. Az MVK tehát a választások napján 5,6%-ot mért az MKP-nak, és 5,2%-ot a Most-Hídnek.

A vizsgált időszak egészét tekintve az MKP választási preferenciái három ügynökség szerint csökkenő tendenciát mutattak (Polis, Median, MVK). Ezzel szemben a Focus becslései stabilitásról árulkodtak, május kivételével, amikor hirtelen megugrott az MKP-t választók részaránya. Júniusban viszont újra visszatért az eredeti, 5,2 százalékos szintre.

A Most-Híd esetében a Median a másik három ügynökséghez képest alacsonyabb, de emelkedő választási preferenciát mutatott ki. Ennél lényegesen magasabbak voltak a Polis által mért preferenciák, de ezek fokozatosan csökkentek. Az MVK becslései szerint a párt egész időszak alatt a parlamenti küszöb környékén helyezkedett el. A Focus a Polishoz hasonlóan előbb magasabb értékeket mért, majd áprilisban nagy zuhanás következett be, ezt követően viszont egyre inkább felfelé íveltek a Most-Híd választási preferenciái.

Összehasonlítva a két párt választási preferenciáinak trendjeit, jól látható a két ellentétes tendencia – a csökkenés az MKP és a növekedés a Most-Híd esetében.

Amint említettem, júniusra csupán az MVK-tól és a Focustól rendelkezőnk adattal, viszont csak a Focus közölte a standard hiba értékét (1,5%). Ezért a választási eredményeket csak a Focus legutolsó becslésével tudom összehasonlítani. Tehát: az MKP a parlamenti választásokon 4,33% szavazatot kapott. A Focus becslése 5,2% volt, de a standard hibával számolva ez 3,7%–6,7%-os konfidencia-intervallumnak felel meg. A Most-Híd pártot az urnához járulók 8,1 százaléka választotta. A Focus becslése 6,5% volt, ami 5%–8%-

os konfidencia-intervallumot jelent. Vagyis a Focus becslései az MKP-t illetően korrektnek tekinthetők, a Most-Híd esetében pedig szintén „súrolták” a valóság határát.

A Fórum Kisebbségkutató Intézet a választási időszakban egyetlen közvélemény-kutatást végzett, mégpedig 2010 márciusában. Az ebből származó választási preferenciák szerint ha márciusban lettek volna a parlamenti választások, az MKP 5,1%-ot kapott volna, a Most-Híd 2,8%-ot. Mivel a standard hiba 1,3% volt, az MKP szavazatainak aránya 3,8%–6,4% között, a Most-Híd szavazatainak aránya 1,5%–4,1% között mozgott volna. Ha tehát a parlamenti választások márciusban lettek volna, s a két párt ugyanazt az eredményt érte volna el, mint júniusban, akkor az MKP-t illetően a Fórum becslése is helyesnek bizonyult volna. A Most-Híd pártra vonatkozó becslés azonban nem állta volna meg a helyét. Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy a Most-Hídnek a Fórumnál mért választási preferenciáiban nem jelentek meg a szlovák választópolgárok szavazatai. Nem is jelenhettek meg, mivel a felmérés csak a Dél-Szlovákiában élő magyar népességet célozta meg.

Nézzünk egy további összehasonlítást. Az 1. táblázatban a parlamentbe bekerült pártok választási eredményét hasonlítom össze a júniusi választási preferenciákkal. A táblázat 3. oszlopában azon ügynökség preferenciája szerepel első helyen, amelyik legközelebb állt az adott párt választási eredményéhez. Ezenkívül a Focus eredményeit mindenhol feltüntettem, mivel ezek a standard hiba ismeretében pontosabban értelmezhetők. Tehát akkor is megjelennek a táblázatban, ha nem ezek a választási eredményhez legközelebb eső értékek, mint például az SDKÚ, a Smer és az SNS esetében. A Most-Híd és az MKP esetében viszont mindhárom rendelkezésre álló adatot feltüntettem, hiszen az olvasót valószínűleg épp ez a két párt érdekli legjobban. A táblázat 4. oszlopában a választási eredmény és a legutolsó választási preferencia közötti eltérés látható. Az 5. oszlopban a választási eredmény és a Focus által mért júniusi preferencia különbsége szerepel.

1. táblázat. A választási eredmények és a választási preferenciák összehasonlítása (forrás: <http://volby.sme.sk/c/5306992/ako-dopadli-volby-a-co-ukazovali-prieskumy.html>)

Párt	A párt választási eredménye (%)	A választási eredményhez legközelebb eső júniusi preferencia (%)	Eltérés (%)	Eltérés Focus (%)
KDH	8,5	9,2 (Focus)	+0,7	+0,7
Most-Híd	8,1	7,1 (Polis) 6,5 (Focus) 5,2 (MVK)	-1 -1,6 -2,9	-1,6
SaS	12,1	12,4 (Focus)	+0,3	+0,3
SDKÚ	15,4	15,9 (Polis) 12,1 (Focus)	+0,5 -3,3	-3,3
Smer	34,8	32,3 (MVK) 29,5 (Focus)	-2,5 -5,3	-5,3
SNS	5,1	6,2 (MVK) 7,7 (Focus)	+1,1 +2,6	+2,6
MKP	4,3	5 (Polis) 5,2 (Focus) 5,6 (MVK)	+0,7 +0,9 +1,3	+0,9

A legkisebb eltérések az SaS-nál és a KDH-nál mutatkoznak. Ami a konfidencia-intervallumot illeti, a KDH, az SaS és az MKP esetében a Focus becslései helyesek és a Most-Híd esetében is a határon mozognak (amint ezt már fentebb említettem). Az SDKÚ, az SNS, s főleg a Smer esetében viszont a konfidencia-intervallumon kívül helyezkednek el. Mivel a többi ügynökség mérésénél fennálló standard hiba értékét nem ismerjük, erről csak annyit mondhatunk el, hogy a Polis becslései pontosabbak az MVK becslésénél. Ami pedig az MKP-t és a Most-Hídat illeti, az MKP-t valamennyi ügynökség felülértékelté, a Most-Híd pártot viszont valamennyi alulértékelté. Persze hasonló tendencia figyelhető meg az SNS-nél (felülértékelt) és a Smernél is (alulértékelt). Akik figyelték a parlamenti választások napján a televízióban a választási stúdiókat, biztosan emlékeznek rá, hogy az MVK exit pollja (a választások napján zajló közvélemény-kutatás) eredményeit és a végleges választási eredményeket összehasonlítva a műsorvezető megkérdezte az ügynökség igazgatójától, mivel magyarázza ezt az eltérést. Ő a „skrytý volič”-ra, azaz rejtett szavazóra hivatkozott. Valóban létezhet ilyesmi? Mi ez, pontosabban ki az? Vagy ezek inkább elterelő manőverek, hogy a közvélemény-kutatónak ne kelljen bevallania tévedését? Az MKP és a Most-Híd választási eredménye is magyarázható ugyanezzel a jelenséggel?

3. A hallgatás spirálja

A szakirodalom azokat a választókat tekinti rejtett (látens) szavazóknak, akik valamilyen oknál fogva a közvélemény-kutatásnál nem vallják be, hogy kire szavaznának. A szavazóhelyiségben, a paraván mögött egyedül állva azonban már merik vállalni a választásukat. Ennek a rejtőzködésnek az az oka, hogy úgy gondolják, egyedül vannak a véleményükkel, és attól tartanak, hogy ha ezt nyilvánosan is vállalnák, akkor társadalmilag elszigetelődnének. Ezt a folyamatot írja le a hallgatás spirálja elnevezésű elmélet (Noelle-Neumann 1993), valamint a pluralizmus ignoranciája elmélet (Fischer 2001). A hallgatás spirálja azt jelenti, hogy minél nagyobbak tűnik egy csoport a közvélemény-kutatások szerint, annál inkább visszahúzódik a kisebbnek tűnő csoport. Ennek eredményeképpen a következő közvélemény-kutatásnál a nagyobb csoport még nagyobb, a kisebb még kisebbnek fog látszani, s a reális erőviszonyok csak a szavazófülkében derülnek ki. Ez az elmélet ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy a közvélemény-kutatásnak közvélemény-konstruáló ereje is van, bár az elmélet megalkotója, Elisabeth Noelle-Neumann szerint az elsődleges „felelősség” a médiáé. Ugyanis szerinte épp a média alakít ki egy képet, s az emberek ennek alapján feltételezik, hogy melyik csoport van többségben. Ennek a feltételezésüknek (is) megfelelően nyilvánítanak véleményt a közvélemény-kutatás során, a fentiekben leírt módon. Viszont ennek a közvélemény-kutatásnak az eredményei újfent a médián keresztül jutnak el a nyilvánossághoz.

A pluralizmus ignoranciája elmélet arról szól, hogy az emberek különféleképpen érzékelhetik a (politikai) véleményük alapján kialakult helyzetüket. Például van két párt és mindkét pártnak vannak szimpatizánsai. Az, hogy melyik tábor nagyobb, csak a választási eredményekből derül ki, de már a választásokat megelőzően is mindkét tábornak van véleménye, érzése arról, hogy ők kisebbséget vagy többséget alkotnak-e. Négy helyzet lehetséges. Az első a reális percepció, ami azt jelenti, hogy mindkét tábor helyesen észleli a saját helyzetét, vagyis a többség többséginek, a kisebbség kisebbséginek hiszi magát. Tükörpercepciónak nevezzük azt a helyzetet, amikor mindkét csoport, tehát a többség és a kisebbség is többségnek tartja magát. Fordított percepcióról akkor beszélünk, amikor a többség kisebbségnek, a kisebbség viszont többségnek hiszi magát. Az utolsó lehetőség a párhuzamos alulbecslés, amikor mindkét tábor azt gondolja, hogy kisebbséget alkot.

Lehetséges, hogy a magyar szavazók is rejtőzködtek? Az erre utaló egyik lehetséges jel – természetesen a választási eredményeken kívül – a bizonytalan válaszok (nemcsak a „nem tudja”, „nem tud válaszolni”, hanem az összes, tartalmilag bizonytalanságra utaló válasz) magas részaránya. Ugyanis nem jellemző, hogy egy közvélemény-kutatásnál az emberek tömegesen direkt hazudnak. Sokkal inkább jellemző, hogy ha nem akarnak „színt vallani”, akkor a bizonytalanság álcáját öltik magukra.

A Fórum Kisebbségkutató Intézet két utolsó közvélemény-kutatásának (2009 augusztusában 800-as mintán és 2010 márciusában 1022 megkérdezettel) eredményeit szemlélve elmondható, hogy a választási preferenciákban megmutatkozó bizonytalanság csökkent, hiszen 2009 augusztusában a megkérdezettek 22 százaléka válaszolta, hogy nem tudja, kire szavazna, 2010 márciusában viszont már csak alig 10 százaléka (2. táblázat).

2. táblázat. A MKP és a Most-Híd választási preferenciái a Fórum felmérései alapján (%)
(forrás: Mészáros 2009, 40. p.)

	2009. augusztus	2010. március
MKP	49,4	50,7
Most-Híd	23,2	28,1
Nem tudja	22,1	9,4

A kimondottan a két pártot érintő más kérdésekben viszont magas volt a bizonytalanok részaránya. Például 2009 augusztusában arra a kérdésre, hogy melyik az elvárásainak leginkább megfelelő párt, 40% jelölte meg az MKP-t, 20% a Most-Hídat, s 40% válaszolta azt, hogy egyik sem. Arra a kérdésre, hogy miért szavazna az általa választott pártra, 23% válaszolt „nem tudom”-mal (Mészáros 2009, 41. p.). Persze ez a közvélemény-kutatás nem a választási időszakban készült, hanem két hónappal a Most-Híd megalakulása után, vagyis feltételezhetjük, hogy ezt a nagymértékű bizonytalanságot az új helyzet szülte. S ebből arra is következtethetünk, hogy itt még szó sincs rejtőzködésről, a többségi vagy kisebbségi választói státusz érzékeléséről. 2010 márciusára viszont nem szűnik, hanem épp ellenkezőleg továbbra is fennáll ez a bizonytalanság. Ennek két példája látható a 3. és 4. táblázatban. Ezek az adatok azt is elárulják, hogy a válaszadók közül korántsem utasították el annyian a Most-Híd pártot, mint azt az MKP 51 százalékos és a Most-Híd 28 százalékos preferenciája alapján feltételezhetjük volna.

3. táblázat. Jó döntésnek tartja, hogy egyes politikusok kiváltak az MKP-ból? (%)

Igen	25
Nem	43
Nem tudja	32

4. táblázat. Szimpatikus Önnek a Most-Híd? (%)

Igen, olyannyira, hogy szavaznék rá	30
Szimpatikus, de nem szavaznék rá	18
Nem szimpatikus	27
Nem tudom	25

A két párt választási eredményében tehát szerepet játszhatott a választók korábbi rejtőzködése. S ennek háttérében felfedezhető a pluralizmus ignoranciájának és a hallgatás spiráljának mechanizmusa. Vagyis a választópolgárok egy része – egész pontosan a Most-Híd választóinak egy része, hiszen ha nem ők rejtőzködtek volna, akkor a választások eredményei minden bizonnyal fordítva alakultak volna – úgy érezte, hogy valós pártpreferenciájával kisebbségben van, s ezért nem akart vele nyilvánosan előhozakodni. Igen ám, csak hogy a Mediant kivéve a többi ügynökség előrejelzése szerint mindkét pártnak volt esélye bejutni a parlamentbe, hiszen az MKP-nak 5–6 százalékot, a Most-Hídnak 5–6,9 százalékot jeleztek. Nem volt köztük akkora különbség, amiből a választók egyértelműen arra következtethettek volna, hogy a Most-Híd rosszabbul áll, hogy ez a tábor alkot kisebbséget. Sőt, a vizsgált időszak tendenciáját követve épphogy jobban állt, mint az MKP. Persze a választók (már akik figyelték ezeket az adatokat)² a médián keresztül nem a preferenciák alakulásának trendjével szembesültek, hanem az épp legfrissebb preferenciákkal, s ezek alapján – legalábbis május végéig, amikor nyilvánosságra kerültek a Fórum márciusi eredményei – nagyjából kiegyensúlyozottnak láthatták a két párt versengését. Akkor hát miért érezhették mégis a Most-Híd szimpatizánsai, hogy kisebbségben vannak? Véleményem szerint itt több tényező együtthatása játszotta a szerepet.

Ami az MKP és a Most-Híd választási eredményeit illeti, nem az volt a meglepő, hogy a Most-Híd bejutott a parlamentbe, hanem az, hogy az MKP nem jutott be. Ez a közvélemény-kutatókat is meglepte, annak ellenére, hogy amint azt bemutattam, a választási preferenciák alapján erre a lehetőségre is lehetett számítani. A választások után azonnal megindultak a spekulációk, hogy mi volt az oka az MKP sikertelenségének. Voltak, akik az áruló magyarokat okolták, de a legtöbben a kampányt. Voltak, akik az MKP kampányát, mások a Most-Híd kampányát, amiért lekörözte (elmondásuk szerint az utolsó két hétben) az MKP kampányát.³

A két párt kampányáról, azok tartalmi, vizuális és kommunikációs aspektusairól egy másik tanulmányt lehetne írni. Mindkét kampányról külön-külön, de még inkább a kettő kölcsönhatásáról. Most azonban csak annyiban foglalkozom a kampánnyal – mégpedig az MKP kampányával, hiszen az eredmények az MKP rovására alakultak –, amennyi ahhoz szükséges, hogy felvázolhassam a Most-Hídra szavazók rejtőzködésének lehetséges okait.

Az első tényező, amit figyelembe kell venni, a következő. Az MKP annak ellenére, hogy elegendő ilyen jellegű információval rendelkezik, olyan kampányt folytatott, mint aki nem ismeri a szlovákiai magyarokat, azaz a saját potenciális szavazótáborát. Mintha elfeledkezett volna arról, hogy a szlovákiai magyarok nemzeti és politikai értékrend tekintetében heterogén népeiséget alkotnak, a kétfajta értékrend összefonódásából keletkező típusokat nem is említve. Az teljesen biztos, hogy a kampány nem erre a tudásra épített. Hogy egészen pontosan miből indult ki az MKP, azt igazából csak a kampánystáb tudhatja, de a kampányt figyelve a következő három lehetőséget látom:

1. arra alapozott, hogy a szlovákiai magyarok homogén népeiség, vagyis gyakorlatilag mind egyformák, a politikával kapcsolatban egyforma elvárásaik vannak, s ezeket az elvárásokat egyedül az MKP tudja felvállalni és teljesíteni;

2. a szlovákiai magyarok nem homogén népeiség, de elég csak az egyik részét megszólítani – az MKP bizonyára úgy gondolta, hogy ez a rész alkotja a szlovákiai magyarok többségét;

3. a szlovákiai magyarok sokfélék, de azért mind magyar, ezért a párt az összes magyart meg akarta szólítani, s úgy gondolta, hogy ez sikerülni fog függetlenül attól, hogy nem minden magyar egyforma.

Azt, hogy az MKP a kampány során nem vette figyelembe a magyarok heterogenitását, s ezen belül a többség véleményét, a következő néhány adat is bizonyítja.

Arra a kérdésre, hogy a közeljövőt tekintve mi aggasztja leginkább a megkérdezetteket, a következő eredményeket kaptuk (5. táblázat). 29 területből (itt csak az első huszonkettőt sorolom fel) a szociális, egészségügyi és gazdasági helyzet aggasztotta őket a legjobban, a kisebbségi helyzet csak ezek után következett.

5. táblázat. A közeljövőt tekintve mi aggasztja Önt a legjobban?

1. A munkanélküliség	39%
2. Az egészségügy, szociális gondoskodás helyzete	37%
3. A szegénység	28%
4. A gazdaság helyzete	19%
5. A közbiztonság, bűnözés, a lakosság biztonsága	16%
6. A fiatalok helyzete	16%
7. az életszínvonal	15%
8. A szlovákiai magyarok helyzete	13%
9. A magyar szülők szlovák iskolába járatják gyerekeiket	11%
10. A szlovákiai magyarok számának csökkenése	10%
11. A pályakezdők helyzete	10%
12. A romák helyzete	9%
13. A szlovák–magyar együttélés	9%
14. Az idősek helyzete	7%
15. Az asszimiláció	7%
16. A jogbiztonság	6%
17. A mezőgazdaság	5%
18. A szlovákok betelepődése a magyar falvakba	5%
19. A környezetvédelem	4%
20. A lakáshelyzet	4%
21. A dél-szlovákiai úthálózat helyzete	3%
22. A társadalmi közérzet	3%

Egy másik kérdésben azt tudakoltuk, hogy a felsorolt 19 területtel mennyire elégedettek a megkérdezettek (6. táblázat).

Arra a kérdésre, hogy a jövő kormányának mely problémákat kell elsőként megoldania, a válaszadók 72 százaléka a munkanélküliséget, 28 százalékuk a gazdaság és egészségügy helyzetét említette, 25 százalékuk a szlovákiai magyarok helyzetének orvoslását.

A magyarországi politikusok szlovákiai eseményekbe való beleszólását illető, 2009 augusztusából származó vélemények a 7. táblázatban láthatók.

6. táblázat. Mennyire elégedett az alábbi területekkel?

Inkább elégedetlen	Részben elégedetlen	Inkább elégedett
1. A jelenlegi kormánnyal	1. Azzal, ahogyan a magyarországi politikusok kezelik a szlovák–magyar viszonyt	1. A munkájával
2. A politikusokkal általában	2. A szlovák–magyar viszonytal Szlovákiában	2. Az egészségi állapotával
3. Az ország gazdasági helyzetével	3. Az MKP-val	3. Az emberi kapcsolatokkal a lakhelyén
4. Szlovákia és Magyarország viszonyával	4. A Most-Híd politikusaival	4. Lakhelyén a szlovákok és magyarok együttélésével
5. Az emberek életszínvonalával	5. A jövedelmével	5. Lakáskörülményeivel
	6. Lakhelye fejlődésével az utóbbi négy évben	6. Családi életével
	7. Az életkilátásaival	
	8. Az életszínvonalával	

7. táblázat. Milyen mértékben tartja helyesnek, hogy Magyarország beleszóljon a szlovákiai magyarokat érintő kérdésekbe?

Nem helyeslem, hogy beleszóljon	31
Kommentálhatja az eseményeket	45
Aktívan beleszólhat a szlovákiai magyarsággal kapcsolatos ügyekbe	24

2010 márciusában a megkérdezettek 79 százaléka értett egyet azzal, hogy fontos, hogy a szlovákiai magyar politikusok jó kapcsolatban legyenek a magyarországi politikusokkal. Ugyanakkor 55 százaléuk válaszolta, hogy egyetért azzal, hogy az anyanemzettel és a magyarországi politikusokkal való kapcsolattartás csak addig fogadható el, amíg nem sérti a szlovákokat és a szlovák politikusokat. 45% nem értett ezzel egyet.

Végezetül az, hogy melyik kormánykoalíciónak örültek volna a legjobban a válaszadók, a 8. táblázatban látható.

8. táblázat. A felsoroltak közül Ön melyik kormánykoalíciónak örülne a legjobban?

SDKÚ, KDH, HZDS, MKP	38
SDKÚ, KDH, HZDS, Most	27
Smer, HZDS, SNS	1,6
SDKU, Smer	3
Smer, KDH, MKP	20
Smer, Most, HZDS	6,8
Smer, HZDS, MKP	3,4

A párt több megnyilvánulásából is arra lehetett következtetni, hogy nem abból indult ki, amit a szlovákiai magyaroknak az adatok szerinti többsége a legfontosabbnak tart, hanem abból, hogy önmaga mit szeretne (ezt viszont nem tudta hatékonyan „eladni”). Ebből kifolyólag sok választópolgár érezhette azt, hogy az MKP számára nem fontos az ő véleménye, s amellett, hogy ez egyre inkább eltávolíthatta őket a párttól, azt is gondolhatták, hogy véleményükkel kisebbségben vannak. Hiszen az MKP egészen a kampány végéig (sőt, a végén a 62:28-as arány propagálásával még inkább; erről még szó lesz) többféle módon is ezt sugallta feléjük.

Ezzel egyidejűleg hatott a második tényező. Az MKP kampánya nem a választások előtt kezdődött, hanem Bugáréknak az MKP-ból való távozása, valamint a Most-Híd megalakulása után. Ennek a kampánynak az egyik legfontosabb üzenete a választópolgár számára először az volt, hogy vannak jó magyar és rossz magyar (ha egyáltalán még magyarnak nevezhető) politikusok, de később már az, hogy vannak jó magyar és rossz magyar választópolgárok, s ezek közül az előbbiek az értelmes, felelős emberek. S ez már valóban komoly ok a rejtőzködésre. Hiszen nagyon sok ember nem szimplán kisebbségi véleményűnek érezhette magát, hanem a rossz magyar bélyegét és a buta, felelőtlen ember bélyegét is rásütötték. S vajon ki szereti, ha megbélyegzik, s ki vállalja nyilvánosan is ezt a bélyeget? A rejtőzködőknek biztosan volt rá okuk, hogy ne váljalják.

Végezetül a harmadik tényező. A fenti folyamatok zajlása közben május végén, tehát csaknem két hónappal a felmérés után jelentek meg a Fórum márciusra vonatkozó választási preferenciái, amelyek szerint az MKP 51 százalékkal fölényesen vezetett a Most-Híd 28 százalékaival szemben. A médiához eljuttatott anyagban ki volt hangsúlyozva s a megjelent hírekben is szerepelt, hogy ezek márciusi eredmények. Közvetlen a választások előtt azonban napvilágot látott⁴ az MKP hirdetése, amely viszont a stabil választók preferenciáiból számított 62:28 MKP és Most-Híd „állást” emelte ki kissé ködösítve, hogy ez nem az összes megkérdezett preferenciája és teljesen elhagyva azt a fontos ténytet, hogy ez az adat is márciusból származik. Ezek után a Most-Híd szimpatizánsainak egy része még inkább kisebbségként észlelhette saját magát, s ez még inkább megerősíthette a hallgatás spiráljának mechanizmusát, amelyből aztán a választási fülke magánya „szabadította ki” ki őket.

A közvélemény-kutatások hatásával kapcsolatban további fontos jelenség a bandwagon- (utánfutó-) effektus, amelyet a szociológia egyik nagy mestere, Paul F. Lazarsfeld fedezett fel, amikor 1940-ben az amerikai elnökválasztással kapcsolatos választói magatartásokat vizsgálta. 1944-ben a *The People's Choice* című könyvében írta le, hogy a választók inkább azt a pártot támogatják, amelynek nagyobb az esélye a győzelemre. Úgy gondolom, hogy az MKP és a Most-Híd választási eredményében ez a jelenség nem játszott szerepet, épp a már említett kiegyensúlyozott esélyek miatt. Ha viszont csak a 62:28-at vették volna figyelembe a választópolgárok, akkor a bandwagon-elmélet értelmében az MKP-t kellett volna még inkább támogatniuk.

Ezeket a sorokat egy hónappal a választások után, azaz 2010. július 12-én írom. Az elmúlt hetekben olyan véleményekkel, politikusi és politológusi médianyilatkozatokkal is találkoztam, hogy az MKP politikusai túlbecsülték a párt választási esélyeit, folyamatosan 10 százalékról beszéltek, s ez okozta a veszítüket. Ugyanis sokan, akik eredetileg az MKP-t választották volna, annak tudatában, hogy a pártjuk az ő szavazatuk nélkül is bejut a parlamentbe, inkább a Most-Hídra szavaztak. Hadd kapjon esélyt ez a párt is.

Kutatóként úgy gondolom, hogy előfordulhatott ilyesmi, de nem olyan mértékben, hogy befolyásolhatta volna a két párt választási eredményét. A közvélemény-kutatások elméletéből ismert az a jelenség is, amikor a „vesztésre állás” mobilizálja a választókat, mégpedig oly módon, hogy még azok is elmennek szavazni, akik eredetileg nem akartak, csak azért, hogy az ő pártjuk nagyobb támogatást kapjon. A kulcsszó: a SAJÁT párt! Tehát senki nem megy el szavazni csak azért, hogy egy másik pártot támogasson a sajátja ellen, főleg ha ez az „ellenpárt” olyan színekben van feltüntetve, amilyenben az MKP tüntette fel a Most-Hídat. Ez egyszerűen ellentmond a józan észnek. S ha mégis ezt teszik, akkor ez azt jelenti, hogy az adott pártot nem ellenpártként kezelik, hanem szimpatizálnak vele. Az elképzelhető, hogy a Most-Híd esetében is ez történt, de akkor ez újfent megerősíti, hogy ez a párt több embernek volt rokonszenves,⁵ mint az a választási preferenciákból kiderült. Vagyis ők megint csak a rejtőzködő szavazók kategóriáját szaporították.

Jegyzetek

1. „A felmérésekben nem bízom, szerintem olyanok, mint a női bugyi: egyszer ilyenek, máskor olyanok.” Dušan Čaplovič volt kisebbségi és emberi jogokért, valamint európai ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes nyilatkozata. *Új Szó*, 61. évf. (2008. november 8.) 259. sz. 1. p.
2. A 2010. márciusi adatok szerint a szlovákiai magyarok 27 százalékát érdekli a politika, 35 százalékukat igen is meg nem is, 38 százalékukat pedig nem érdekli. A szlovákiai magyarsággal kapcsolatos kérdések iránt ennél jóval többen érdeklődnek: 61 százalékukat foglalkoztatja, 25 százalékukat néha igen, néha nem, 11 százalékukat nem nagyon foglalkoztatja, 3 százalékukat pedig egyáltalán nem foglalkoztatja a szlovákiai magyar problémakör. Arra a kérdésre, hogy mennyire figyelik a választási kampányt, a következő válaszokat kaptuk: 12,3% naprakészen figyelte, 14,2% csak a neki szimpatikus párt kampányát figyelte, 39% nem figyelte a kampányt, de nem tudta magát mentesíteni tőle, mert „annyira körülvész, hogy nem lehet elkerülni”, 28%-ot nem érdekelt a kampány, 5% ignorálta a kampányt.
3. Például: <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2010/06/14/villaminterju>; <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2010/06/14/az-arviz-elmosta-a-magyarkartyat>; <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2010/06/14/villaminterju-1>; <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2010/06/14/velemenyek-a-valasztasokrol>; <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2010/06/14/villaminterju-0>
4. *Új Szó*, 63. évf. (2010. június 5.) 128. sz. 15. p.
5. A szimpátián kívül egy adat a megbízhatóság észleléséről: 2010 márciusában az MKP-t a megkérdezettek 55 százaléka, a Most-Híd pártot 46 százalékuk tartotta megbízhatónak.

Felhasznált irodalom

- Angelusz Róbert 2000. *A láthatóság görbe tükrei*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Bourdieu, Pierre 1987. A közvélemény nem létezik. In uő: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest, Gondolat.
- Fischer György 2001. *Hihetünk-e a közvélemény-kutatásoknak?* Budapest, Bagolyvár Kiadó.
- Kunczik Michael 1995. *Základy masové komunikace*. Praha, Karolinum.
- Lampl Zsuzsanna 2007. A stabil magyar választópolgár portréja. In: uő: *Magyarnak lenni*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Mészáros Magdolna 2009. A szlovákiai magyarok politikai orientációja. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2009. 4. sz. 33–49. p.
- Mészárosová-Lamplová, Zuzana 2009. Lazarsfeld dvoch svetadielov. *Antropos*, 2006. 1. sz. 53–57. p.
- Noelle-Neumann, Elisabeth 1993. *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin*. Chicago, University of Chicago Press.

ZSUZSANNA LAMPL

THE MYSTERY OF HIDING: DATA TO THE ELECTION'S OUTCOME FOR SMK (PARTY OF THE HUNGARIAN COALITION) AND MOST-HÍD

The first part of the study looks for answers to the following questions: (1) what makes an opinion poll scientific, (2) for whom is an opinion poll for and what is its purpose, (3) how much can the results of an opinion poll be looked at as a "prophecy". In the second part, the author analyses the polls conducted before the 2010 parliamentary elections, with a special emphasis on the electoral preferences of the SMK (Party of the Hungarian Coalition) and Most-Híd parties. Were the estimates correct? The third part sketches out the possible reasons of the differences between pre-election polls and actual results for both parties.